

Urszula Kieler
Zakład Pedagogiki
WSP Bydgoszcz

FUNKCJA BIBLIOTEKI W SZKOLE I ŚRODOWISKU POZASZKOLNYM

Losy i rola książki w życiu człowieka zmieniały się wraz z rozwojem ludzkości. Rewolucja naukowo - techniczna nie pozostaje bez wpływu na znaczenie książki we współczesnym świecie. Mimo olbrzymiego rozwoju nowoczesnych środków masowego przekazu cywilizacja współczesna jest i na długo jeszcze pozostanie cywilizacją słowa drukowanego. W obecnym okresie wielkich przeobrażeń w nauce, technice i kulturze daje się zauważyć wzrost roli czytelnictwa w życiu człowieka. Jest to konsekwencją niespotykanego nigdy dotąd rozwoju oświaty. Zmienione warunki życia doprowadziły do tego, że trzeba się "uczyć, aby być".

Tendencją rozwoju współczesnej cywilizacji jest zmiana skali potrzeb w zakresie polityki kadrowej, gdyż wzrasta coraz bardziej zapotrzebowanie na ludzi o najwyższych kwalifikacjach. Postęp naukowo - techniczny powoduje zanik pewnych zawodów i tworzenie się nowych. Współczesny człowiek musi być przygotowany do reorientacji zawodowej. Drogą zdobywania i podnoszenia kwalifikacji jest przede wszystkim samokształcenie, trudno zaś je sobie wyobrazić bez książki i czytelnictwa. Nie sposób nie zauważyć udziału w procesie nauczania i wychowania tak atrakcyjnych środków masowego przekazu, jak film, telewizja, radio, ale z pewnością nie wyprą one książki, która ma nad nimi pod wieloma względami przewagę. Poza tym badania wykazały niezbitą inspirację czytelnictwa płynącą z obrazu telewizyjnego. Na całym świecie obserwuje się po każdej adaptacji telewizyjnej, po każdym filmie, który jest ekranizacją powieści, wzmożone poszukiwania danej książki w bibliotekach i księgarniach.

Rozpatrując jakikolwiek problem wychowawczy dotyczący ucz-

niów szkół podstawowych, musimy sobie w pełni zdać sprawę, że swoje dojrzałe życie będą oni wiedli w następnym stuleciu. Dotychczasowe zabiegi szkoły wokół przygotowania uczniów do życia w zmienionych warunkach XXI wieku wydają się niewystarczające. Wobec olbrzymiego postępu nauki i techniki szkoła staje się coraz bardziej bezradna, bowiem nie jest ona w stanie wyposażyć uczniów w wiedzę, która będzie im przydatna w życiu. W obecnej sytuacji najważniejszym zadaniem szkoły jest uświadomienie uczniom potrzeby ciągłego doskonalenia się. Trzeba spowodować, aby młodzi ludzie chcieli się uczyć i aby umieli to zrobić. Środkiem, który powoduje rozwój zainteresowań i wzmacnia głód wiedzy, jest czytelnictwo. Doceniając rolę książki we współczesnym świecie, raport o stanie oświaty w PRL stwierdza wprost, iż nie ma szkoły bez książki ^{1/}.

W świetle przytoczonych tu faktów szczególnej wagi nabiera działalność bibliotek, które spełniają swoje zadania przez zaspokojenie potrzeb człowieka kształtującego się przez całe życie. Wraz z rozwojem oświaty będzie wzmacniała się rola bibliotek w naszym społeczeństwie. Przy czym trzeba tu wyraźnie podkreślić, że nie chodzi tu tylko o biblioteki jako magazyny książek, ale o biblioteki jako warsztaty naukowe. Kierując się potrzebami społecznymi, biblioteki, oprócz wielu funkcji, jakie pełnią w naszym życiu, stają się coraz żywszymi o s r o d k a m i i n f o r m a c j i. W dobie gwałtownego wzrostu informacji i jednoczesnego wzrostu zapotrzebowania na nią w coraz szerszych kręgach społecznych funkcja informacyjna bibliotek /nie tylko naukowych/ nabiera szczególnej wagi. Nie tylko dla naukowców, ale dla każdego, kto chce nadażyć za rozwojem nauki, niezbędne stają się ośrodki informacji. Wyniki pracy samokształceniowej w coraz większym stopniu uzależnione są od sprawności bibliotekarzy, od umiejętności udzielania przez nich porady bibliograficzno-informacyjnej.

Z badań wynika, że czytelnicy, którzy przychodzą do bibliotek w celu samokształcenia wysoko sobie cenią rady bibliotekarzy odnośnie do wyboru i doboru odpowiedniej lektury, sposobu korzystania z katalogów i bibliografii, a także informacje dotyczące zasobów innych bibliotek ^{2/}.

Aby biblioteka stała się warsztatem pracy samokształceniowej, niezbędne jest wyposażenie jej w odpowiednie środki. Bardzo istotny jest dobrze dobrany księgozbiór, a także wszelkiego rodzaju katalogi wydawnicze i bibliografie, szczególnie prowadzone katalogi rzeczowe i alfabetyczne ^{3/}. W pracy biblioteki - ośrodka informacji bardzo przydatny jest telefon, umożliwia bowiem udzielenie informacji na odległość.

W skład usług informacyjno-poradniczych biblioteki powinny wchodzić między innymi informacje dotyczące możliwości otrzymania danej pozycji w księgarniach i innych bibliotekach. Biblioteka winna również podawać wiadomości o programach oświatowych radia i telewizji, o odpowiednich wydawnictwach płytowych, a także o tematyce filmów oświatowych i możliwościach ich otrzymania.

Zadaniem bibliotekarza jest także postawienie diagnozy czytelnictwa w swoim środowisku. Pamiętajmy, że w wychowaniu pozaszkolnym i poszkolnym istnieje wyraźny związek pomiędzy wychowaniem a potrzebami wychowanków. Im w większym stopniu biblioteki zaspokajają będą potrzeby wychowanków, tym większe będzie ich potencjalne wychowawcze oddziaływanie. W związku z tym ważną sprawą jest rozpoznanie potrzeb środowiska w zakresie czytelnictwa. Przypuszczać należy, że pomiędzy mieszkańcami różnych dzielnic Bydgoszczy będą w tym względzie zachodziły dość znaczne różnice, jako że różna jest struktura wieku, ich zawodu i wykształcenia.

Organizując czytelnictwo i informację o piśmiennictwie, pamiętać należy, że funkcje biblioteki zmieniają się wraz ze zmianą środowiska społecznego.

Nieobojętny dla działalności bibliotek staje się również fakt coraz większego obciążenia populacji ludźmi w wieku starszym. Starsi wiekiem czytelnicy są wypróbowanymi przyjaciółmi bibliotek. Wielu z nich uczestniczy we wszystkich imprezach organizowanych przez biblioteki, między innymi w wystawach książek, prelekcjach, odczytach, dyskusjach na temat przeczytanych książek, oglądanych filmów. Jest to również forma samokształcenia, należy ją rozszerzyć i urozmaicić, zwłaszcza w bibliotekach mieszczących się na peryferiach miasta, gdzie biblioteka jest często jeszcze głównym centrum akcji oświatowo-wychowawczych. Rola czytelnictwa w życiu człowieka w starszym wieku jest olbrzymia i często nienależycie doceniana. Lektura pozwala utrzymać umysł w giętkości, dostarcza emocjonalnych przeżyć, pozwala na identyfikację z bohaterem i dopomaga w zrozumieniu przeżyć, celów i zajęć innych ludzi. Biorąc pod uwagę egocentryzm ludzi w starszym wieku jest to sprawa dużej wagi, gdyż uaktywniając ich przez czytelnictwo dodajemy im życia do lat, dodając w ten sposób lat do życia. Dobrych rezultatów w pracy wychowawczej należy spodziewać się po współpracy biblioteki z klubami seniora.

Jeżeli współczesna szkoła ma być szkołą otwartych umysłów, jeżeli ma stworzyć podstawy kształcenia ustawicznego i jeżeli ma promieniować swoimi wpływami na całe środowisko niezbędne jest wprowadzenie lub zintensyfikowanie już istniejącej funkcji informacyjnej w pracy biblioteki. Rozwiązania urbanistyczne istniejących na terenie Bydgoszczy szkół nie sprzyjają tworzeniu z nich ośrodków kulturalno - oświatowych dla całej dzielnicy. Hasło "szkoła otwarta dla wszystkich" napotyka na trudności w jego realizacji, gdyż szkoła oprócz skromnego boiska i ciasnej świetlicy niewiele ma do zaoferowania. Dlatego też biblioteki szkolne nie dysponujące odpowiednią bazą, która pozwoliłaby im w pełni rozszerzyć swą działalność i potraktować je jako ośrodki informacji dla całej dzielnicy, powinny w dużej mierze skupić

swą uwagę na współpracy z biblioteką publiczną. Bliskość i dogodne warunki otwarcia bibliotek publicznych powodują, że najczęściej w nich poszukują mieszkańcy informacji z zakresu piśmiennictwa. Wydaje się jednak konieczne otwarcie biblioteki szkolnej dla rodziców i osób, które chcą poszerzyć swą wiedzę z zakresu wychowania. Wyposażona w odpowiednie środki i kadre biblioteka szkolna sprawowałaby funkcję o s r o d k a i n f o r m a c j i w y c h o w a w c z e j.

Szkoła jest zainteresowana tym, aby w optymalnym stopniu powiązać swoje wpływy wychowawcze z oddziaływaniem środowiska rodzinnego, aby ich cele były zbieżne. Jesteśmy świadkami zmian, jakie zachodzą w funkcjonalnym życiu rodziny jako środowisku wychowawczym. Często już nie wystarczają rodzicom umiejętności wychowawcze przenoszone z pokolenia na pokolenie, więc szukają oni naukowych podstaw wychowania^{4/}. W ten sposób z instytucji wychowania naturalnego rodzina przeistacza się w instytucję wychowania intencjonalnego.

Wiedzę i umiejętności pedagogiczne można doskonalić różnymi drogami. Jedną z najbardziej rozpowszechnionych jest obecnie samokształcenie w oparciu na literaturze psychopedagogicznej. Zatem w zbiorach biblioteki szkolnej w specjalnie wyodrębnionym dla rodziców księgozborze powinny znaleźć się książki i artykuły z zakresu:

- psychologii /rozwój małego dziecka, okres dojrzewania, lateralizacja, itp./;
- pracy domowej ucznia;
- higieny;
- przygotowania do wyboru zawodu i szkoły ponadpodstawowej;
- samodoskonalenia;
- zagadnień związanych z wychowaniem tzw. dziecka trudnego;
- organizacji czasu wolnego;
- literatura piękna związana z zagadnieniami wychowania.

Wśród lektury przeznaczonej dla rodziców powinny znaleźć się znane serie wydawnicze, jak np.: "Rodzina", oraz czasopisma "Rodzina i Szkoła", "Twoje Dziecko", "Przyjaciel Dziecka", "Magazyn Rodzinny", "Problemy Rodziny", "Żyjmy Dłużej" itp. Warto zastosować również tzw. teczki tematyczne, w których gromadzi się materiały dotyczące wybranego zagadnienia /najczęściej są to artykuły z dzienników/.

Przy gromadzeniu księgozbioru musimy mieć na uwadze fakt, że częściej z naszych usług korzystać będą kobiety aniżeli mężczyźni^{5/}. W związku z tym w naszym księgozborze powinny znaleźć się również wydawnictwa najczęściej przez nie poszukiwane tzn. pozycje z zakresu gospodarstwa domowego, higieny i zdrowia.

Z piśmiennictwem pedagogicznym znajdującym się w bibliotece szkolnej powinni w pierwszej kolejności zaznajomić się nauczyciele. Oni to w trakcie spotkań z rodzicami mogliby im umiejętnie zasugerować lekturę odpowiednich pozycji. Być może uda nam się w ten sposób wykształcić w rodzicach stały nawyk sięgania po książkę traktującą o wychowaniu.

Rozszerzając funkcje biblioteki, należy też przedłużyć godziny otwarcia bibliotek tak, aby rzeczywiście mogli z niej korzystać rodzice pracujący.

Ludziom, którzy z powodu choroby lub braku czasu nie mogą przyjść do biblioteki, należy w inny sposób zorganizować dostęp do książki. W tym celu można wykorzystać aktyw biblioteki, z którego rekrutowaliby się tzw. księgonosze. Podstawowym ich zadaniem byłoby dotarcie z książką, zwłaszcza pedagogiczną, do wszystkich kręgów potencjalnych czytelników. W akcji tej pomocą mogą służyć organizacje dziecięce i młodzieżowe. W miarę zapotrzebowania tego typu pomoc można by rozszerzyć o usługi informacyjno - bibliograficzne. Niektóre biblioteki na terenie Bydgoszczy prowadzą już taką działalność i osiągnęły wiele sukcesów.

P. Sarna zwraca uwagę, iż w odbiorze literatury pedagogicznej powinno mieć miejsce pewne wyprzedzenie. Tak np.: rodzice trzecio - czwartoklasisty powinni zapoznać się z problemami okresu dojrzewania, a rodzice mający dziecko w klasie szóstej z zagadnieniem wyboru zawodu lub szkoły ponadpodstawowej^{6/}.

W celu spopularyzowania lektury pedagogicznej powinno się zorganizować w dzielnicy /biblioteka publiczna, szkoła, dom kultury, uniwersytet dla rodziców, zakład pracy/ odpowiednie pogadanki, prelekcje, wystawy. Można również w ślad za szkołą opisywaną przez J. Mikulskiego zorganizować w środowisku kiermasz książek ze szczególnym zwróceniem uwagi na książki dla rodziców i ich dzieci^{7/}. Impreza ta powinna być poprzedzona pokazem wzorowej podręcznej biblioteki domowej.

Ważne zadanie w rozwoju intelektualnym spełniają czytelnie. Powinny być one zorganizowane przy każdej bibliotece. Praca w czytelni stwarza warunki kształtowania nawyku kulturalnego obcowania z książką i prasą, uczy techniki pracy umysłowej. Jednym z najważniejszych zadań biblioteki i czytelni jest wyposażenie uczniów w wiadomości i umiejętności umożliwiające ciągłą edukację. Bardzo istotne jest zaznajomienie dzieci, młodzieży i dorosłych z różnego typu katalogami, encyklopediami, słownikami, leksykonami, ze sposobem korzystania z urządzeń technicznych ułatwiających naukę, ze sposobem notowania. Czytelnia szkolna powinna stać się warsztatem naukowym dla całej szkoły, a o ile tylko warunki pozwolą - dla całej dzielnicy.

Sprawą o kapitalnym znaczeniu jest współpraca pomiędzy bibliotekami. Analiza listów napływających do redakcji różnych pism fachowych doprowadza do wniosku, że współpraca ta nie zawsze układa się pomyślnie, często nabiera ona cech niezdrowej rywalizacji o większą ilość czytelników i przeczytanych, a raczej wypożyczonych książek. Nie służy integracji bibliotek różnych sieci brak skoncentrowania spraw administracyjnych w jed-

nej kompetentnej komórce, ale tę barierę należy przełamać. Trzeba więc doszukać się form właściwej współpracy pomiędzy bibliotekami i zaproponować różne twórcze formy współpracy pomiędzy biblioteką a takimi instytucjami, jak: dom kultury, komitet rodzicielski, zakład pracy, organizacje dziecięce, młodzieżowe i dorosłych, samorząd mieszkańców, dom spokojnej starości, czy też wspomniane już kluby seniora. Wymienianie ich przekroczyłyby ramy tego artykułu.

Szkoła powinna być inicjatorem pierwszego i następnych spotkań uczniów z biblioteką publiczną, aby w ten sposób zapoczątkować harmonijne przejścia z biblioteki szkolnej do publicznej dziecięcej i młodzieżowej, aby z niej z kolei przejść do biblioteki dla dorosłych i bibliotek specjalistycznych.

Szkoła powinna być inicjatorem pierwszego i następnych spotkań uczniów z biblioteką publiczną, aby w ten sposób zapoczątkować harmonijne przejścia z biblioteki szkolnej do publicznej dziecięcej i młodzieżowej, aby z niej z kolei przejść do biblioteki dla dorosłych i bibliotek specjalistycznych.

Rola książki w życiu człowieka w dużym stopniu zależy od doświadczeń wyniesionych z domu. Wielu autorów stwierdza wprost, że na rozwój aktywności czytelniczej i na rodzaj czytanej lektury wpływa przede wszystkim dom rodzinny^{8/}. Niezbędne jest zorganizowanie w ramach pedagogizacji rodziców spotkań dotyczących czytelnictwa dzieci i młodzieży i zwrócenie ich uwagi na to, że właśnie rodzina stwarza bardzo dogodne sytuacje wychowawcze dla kształtowania nawyku czytania między innymi poprzez ciche zajęcia z książką, naukę poszanowania książki jako przedmiotu, zwyczaj kupowania książki jak upominku i dyskusje na temat czytanej lektury.

W dzisiejszym społeczeństwie szkoła stała się jedną z wielu instytucji wychowania. Cokolwiek byśmy powiedzieli na temat jej roli, jest ona ciągle podstawową instytucją kształcenia.

Na razie człowiek jest przygotowany do korzystania z różnych źródeł wiedzy w takim stopniu, w jakim go do tego przygotowała szkoła. Dlatego też głównie na szkole spoczywa obowiązek budzenia i rozwijania zainteresowań czytelniczych. Często się jeszcze zdarza, iż szkoła jest pierwszą, a niekiedy jedyną szansą kontaktu z książką. Nauczyciel powinien postawić diagnozę dotyczącą obrazu czytelnictwa każdego ucznia /co czyta, jak czyta, w jakim celu, skąd bierze lekturę/. Zdarza się, że uczniowie są rozliczani z czytania, a raczej z wypożyczania książek z biblioteki szkolnej. Bierze się przy tym najczęściej pod uwagę statystykę biblioteczną.

Tymczasem w ustaleniu faktycznego wskaźnika czytelnictwa jest ona bardzo zawodna. Nie mówi nam nic o jakości czytania, o recepcji lektury, o poszukiwaniach książki w celu samodoskonalenia się - a są to przecież sprawy pierwszoplanowe. Liczby bezwzględne rejestrujące czytelnictwo mogą skłaniać do obiektywnych wniosków, podczas kiedy uczniowie nie będą rozumieli sensu przeczytanego tekstu.

Z moich badań wynika, że nauczyciele stawiając diagnozę odnośnie do czytelnictwa uczniów, najczęściej pomijają tak ważne źródło książki, jak biblioteka publiczna. Tymczasem wielu uczniów jest zagorzałymi czytelnikami księgozbioru biblioteki publicznej, uczestniczy w organizowanych przez nią imprezach, jednocześnie nie wypożyczając prawie wogóle książek z biblioteki szkolnej /nie bez wpływu pozostają tutaj dogodniejsze godziny otwarcia biblioteki publicznej i większa swoboda w wyborze lektury/. Nie powinno nas niepokoić to, że nasi uczniowie są przede wszystkim sympatykami biblioteki publicznej, która również stawia sobie za zadanie pomoc w realizacji programu szkolnego, stymulowanie aktywności kulturalnej, rozwijanie kultury czytelniczej i wartościowe organizowanie czasu wolnego.

Niezmiernie ważne i jednocześnie zaniedbane jest zagadnienie kierowania przez rodziców czytelnictwem ich dzieci. Wystarczy wspomnieć, iż mimo, że rodzice coraz częściej kupują swoim dzieciom książki, żadne popularne czasopismo nie zajmuje się informowaniem czytelników o nowych wydawnictwach dla dzieci i młodzieży. Brak też jest specjalnych informatorów o literaturze dla dzieci i młodzieży przeznaczonych dla rodziców, a pełniący częściowo tę funkcję "Mały słownik literatury dla dzieci i młodzieży" nie doczekał się wznowienia od roku 1964. W tej sytuacji tym bardziej potrzebne jest instruowanie rodziców przez szkołę. Właśnie biblioteki działające jako ośrodki informacji wychowawczej powinny wyjść naprzeciw potrzebom rodziców i pomóc im w kierowaniu czytelnictwem.

Na zakończenie jeszcze jedna uwaga. Pamiętajmy, biblioteka nasza będzie świecić pustkami, jeżeli nie potrafimy w naszych wychowankach wzbudzić głodu wiedzy. Odpowiednie zabiegi w tym kierunku należy rozpocząć już jak najwcześniej. Nauczyciele zbyt często zapominają, że obok podręcznika, na którym z pewnością trudno rozwinąć zainteresowania czytelnicze, istnieją już dla najmłodszych uczniów książeczki popularnonaukowe i prasa.

Naszym celem jest, aby każdy człowiek biorąc z własnej woli do ręki książkę, czuł się badaczem i odkrywcą. Ten narastający głód wiedzy stanie się motorem działalności bibliotek - ośrodków informacji.

Trudno sobie wyobrazić szkołę środowiskową bez dobrze działającej biblioteki. Biblioteka bowiem zajmuje szczególne miejsce wśród instytucji wychowania. Jak dotąd jednak zagadnienie to nie znalazło należytego odzwierciedlenia w opracowaniach naukowych. Problem biblioteki i czytelnictwa w środowisku szkoły jest ciągle otwarty.

1/ Raport o stanie oświaty w PRL, s. 355.

- 2/ Por. Szocki J., Rola bibliotek publicznych w procesie samokształcenia w świetle badań. Chowanna 1976 nr 3.
- 3/ Odnosnie do spraw organizacyjnych zob. H. Dubowik, Bibliotekarz - inspirator życia kulturalnego w szkole. W: Prace Komisji Pedagogiki i Psychologii. BTN. zeszyt V.
- 4/ Kawula S., Społeczne uwarunkowania świadomości wychowawczej rodziców. W: "Studia Pedagogiczne" T. XXXII. Funkcjonowanie systemu wychowawczego w środowisku. Warszawa 1974 r.
- 5/ Badania wykazują, że kobiety poddają się częściej samokształceniu aniżeli mężczyźni. Zob. Szocki J., Rola bibliotek ... .
- 6/ Udział rodziców i zakładów pracy w kierowaniu pracą wychowawczą szkoły. W: Rodzice i nauczyciele. Red. E. Muszyńska. Warszawa 1975 s. 36.
- 7/ Szkoła środowiskowa w wielkim mieście. Warszawa 1972 s. 165.
- 8/ Lepalczyk I., Włókniarze i książki. Warszawa 1959.
Walentowicz M., Podstawy czytelnictwa powszechnego. Wrocław 1970.